

41-м маршрутом¹ до міста

Він стояв перед дверима Тегельської в'язниці й був вільний. Ще вчора на задвірках тюрми він сапав разом з іншими картоплю, був у тюремній роботі, а тепер на ньому жовтий літній плащ, вони собі далі сапали, а він був вільний. Притулившись до червоної стіни, він пропускав трамвай за трамваем і нікуди не йшов. Наглядач біля брами кілька разів пройшовся попри нього, показав йому, на який сідати трамвай, але він стояв собі далі. Настала жахлива мить [жахлива, Францику, а чого це вона жахлива?], чотири року добігли кінця. Чорна залізна ворітниця, на яку він протягом останнього року позирав із дедалі більшою відразю [відразюю? чому відразюю?], зачинилась за ним. Його знову виштовхали на вулицю. Інші сиділи там усередині, тесливали, лакували, сортували, клеїли, мали відсидіти ще хто два, а хто й п'ять років. А він стояв на зупинці. Починається покарання.

Він здригнувся, ковтнув слину. Наступив собі на ногу. Потім розбігся й ускочив у трамвай. Всередину, до людей. Уперед! Спершу здавалося, ніби ти в дантиста, який вхопив обценьками корінь зуба й тягне, біль наростає, голова ось-ось лусне. Він обернувся на червоний мур, але трамвай з ним усередині мчав по рейках геть, тож тільки голова ще була обернута до в'язниці. Вагон завернув за ріг, вид заступили дерева й будинки. З'явилися вулиці, на яких вирувало життя, Зеештрассе, люди входили й виходили. У нього всередині звучав німий крик відчаю: Бережись, бережись! Зараз почнеться! Кінчик його носа замерз, над вухом щось дзвеніло. «Дванадцята година. «Полуденна газета», «Бе Цет»²,

¹ Трамвайний маршрут № 41 – Деблін під час написання роману по-слуговувався схемою транспортних маршрутів та планом міста Берліна за травень 1928 року.

² Бе Цет – скорочення від назви «берлінська газета». Це видання досі існує в Берліні.

«Нова ілюстрована», новий випуск «Функштунде», кондуктор питає, чи ще хтось підсів на попередній зупинці». Поліцейські патрулі тепер у синіх одностроях. Він вийшов з трамвая, пірнув у натовп, та ніхто не звертав на нього уваги. Що таке? Та нічого! Ану стій рівно, голодний підсвинку, опануй себе, а то понюхаєш кулака! Товчія, яка товчія! Все в такому русі! Мій кумпол геть порожній, усі мізки висхли. Що то за веремія! Крамниці взуттеві, головних уборів, а тут електричні лампочки, алкогольні напої. Так, людям таки потрібне взуття, раз їм доводиться стільки бігати, а в нас також була шевська майстерня, ми просто нагадуємо! Сотні сяючих вітрин, хай собі виблискують, вони ж тобі не заважають, можеш порозбивати, якщо треба буде, що з ними такого, просто виміти до блиску. На Розенталерплац¹ позривали бруківку, разом з іншими він ішов дерев'яним настилом. Коли змішатися з натовпом, тоді все минається, тоді вже, братику, нічого не помічасш. У вітринах стояли манекени, вбрані у костюми, плащі, в слідниці, панчохи і туфлі. На вулиці все у русі, та зсередини — порожньо! Там не було життя! Веселі обличчя, сміх, чекають на переході навпроти Ашингера², по двоє, по троє, курять сигарети, гортають газети. І все це ніби завмерло, як ліхтарні стовпи, й усе більше ціпеніло. Люди були одним цілим разом з будинками, все було білим, дерев'яним.

Його охопив переляк, коли він ішов по Розенталерштрассе й побачив у невеличкій кнайпі чоловіка й жінку, що сиділи близько до вікна: вони заливали собі в горлянки пиво з півлітрових кухлів, а що такого, просто пили собі, вони тримали по виделці й запихали ними до рота шматки м'яса, потім витягали виделки з рота, й крові не було. О, моє тіло зсудомилося, годі з цим упоратись, куди мені податися? А відповідь була: покарання!

¹ Район Розенталерплац на північ від вокзалу Александерплац Деблін називав «темною, підозрілою місцевістю», оскільки там мешкали представники Берлінського «дна».

² Ашингер — пивна кнайпа на Розенталерштрассе, один з чотирьох берлінських закладів родини Ашингер.

Він не міг вернутись назад, він так далеко заїхав трамваєм, його випустили з тюрми, й він мусив бути тут, і навіть ще далі.

Я й сам знаю, зітхав він про себе, що мушу бути тут і що мене випустили з тюрми. Мусили мене випустити, покарання закінчилося, все має свій порядок, бюрократ виконує свої обов'язки. Та я вже йду, але дуже не хочеться, їй-богу, просто не можу.

Він простував Розенталерштрассе попри універсальний магазин Тіца¹, потім звернув праворуч на вузьку Софієнштрассе. Він гадав, що ця вулиця темніша, а де темніше, там краще. Ув'язнених утримують в ізоляторі², в одиночній камері та в загальній камері. У разі тримання в ізоляторі в ув'язненого денні й нічні прогулянки скасовуються, він утримується окремо від інших ув'язнених. У разі тримання в одиночній камері ув'язнений перебуває в окремій камері, проте під час прогулянок, занять та богослужінь перебуває разом з іншими ув'язненими. Трамвайні вагони далі гуркотіли й дзеленчали, безупинно мерехтіли фасад за фасадом. І дахи над будинками, вони ніби висіли над ними, його погляд блукав верхами: тільки б дахи не посповзали, та будинки стояли рівенько. Куди ж мені, бідолашному, податися, він брів уздовж суцільної стіни будинків, вона не кінчалась. Який же я телепень, хіба ж тут не можна якось пробитися, п'ять хвилин, потім десять хвилин, перехилити чарчину кон'яку й трохи посидіти. За спеціальним сигналом дзвінка ув'язнені мають стати до роботи. Роботу можна перервати лише на час, визначений для прийому їжі, прогулянок і занять. Під час прогулянок ув'язнені повинні тримати руки витягнутими й вимахувати ними вперед і назад.

¹ Універсальний магазин Тіца – насправді магазин Тіца був розташований на північному боці Александерплац, на розі Розенталерштрассе стояв магазин Вертгайма.

² Майже дослівна цитата з прусського тюремного статуту 1923 року, який був узятий за основу для статуту Тегельської в'язниці. В романі використовується багато цитат і парафраз із нього.

Перед ним був будинок, він відірвав погляд від бруківки, штовхнув двері, з його грудей вирвалося хрипке й сумовите: ох-ох! Він схрестив руки, так, мій любий, тут ти не замерзнеш. Прочинилися двері з двору, попри нього хтось прочовгав і став за спиною. Він закректав, кректати було приємно. Коли він уперше був у одиночній камері, то завжди так кректав й при цьому радів, що чує свій голос, адже коли щось чуєш, то це ще не кінець. У камерах багато хто кректав, одні на початку, інші згодом, коли почувалися самотньо. От і починали кректати, то було щось людське, це їх утішало. Отак стояв він у під'їзді будинку, де не було чути жахливого лементу з вулиці, не було тих навіжених будинків.

Випнувши губи й стиснувши кулаки в кишнях, він закректав, щоб підбадьорити себе. Його плечі під жовтим плащем зіщулилися, так ніби він шукав захисту.

Незнайомець зупинився поряд зі звільненим в'язнем, окинув його поглядом і запитав: «З вами щось негаразд, вам зле, може, щось болить?» Той нарешті помітив чужинця й припинив кректати. «Вам недобре? Ви мешкаєте в цьому будинку?» То був єврей з рудою борідкою, маленький чоловічок у плащі, в чорному оксамитовому капелюсі та з ціпком у руці. «Не, я тут не живу». Йому треба забратися звідси, хоча у дворі було непогано. І знову тягнеться вулиця, фасади будинків, вітрини, покvapні постаті в штанях чи світлих панчохах, усі такі швидкі, меткі, щомиті вигулькує хтось новий. Та він таки був рішучий, тож ізнову зайшов у якийсь двір, але там якраз відчиняли ворота, щоб випустити вантажівку. Тоді скоріше до сусіднього будинку, у вузький прохід поряд зі сходами! Тут жодна вантажівка не проїде. Він міцно вчепився за стовпчик перил. Вчепився в нього й цієї миті збагнув, що хоче уникнути покарання [О, Франце, що тут поробиш? Нічого в тебе не вийде], він обов'язково це зробить, тепер він уже знав, де шукати вихід. І тихенько знову взявся за свою музику, закректав і забурчав: ніколи більше не вийду на вулицю. Рудий єврей знову за ним, але спершу не помітив його біля перил. Тільки почув, як хтось мутикає. «Послухайте, що